

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 23 Volume: 5 Issue: 23

Güz 2012 Fall 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA SEVGİLİNİN AYVA TÜYÜ/HAT
THE FLUFF OF BELOVED CLASSICAL TURKISH LITERATURE

Kürşat Şamil ŞAHİN*

Öz

Klasik Türk şiirinde, sevgili üzerinde o kadar çok durulmuştur ki sevgilinin her bir uzvu ve özelliği için binlerce beyit yazılmıştır. Şairler, sevgilinin yanağında ve dudagının kenarında bulunan ayva tüyleriyle ilgili de çok sayıda benzetme ve mecaz unsurlarını, geniş bir hayal dünyasıyla birlikte kullanmıştır.

Bu çalışmada, edebî metinlerde söz konusu edilen sevgilinin ayva tüyleri üzerinde durulmuş ve onunla ilgili yapılan benzetme ve mecaz unsurları tespit edilmiştir. Ayva tüyü etrafında oluşturulan hayaller toplu bir şekilde gözler önüne serilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Sevgili, Güzellik, Ayva Tüyü.

Abstract

It has been so much focused on beloved in Classical Turkish poetry that thousands of coupletshave been written for each limb and feature of hers. Poets have used a great number of analogies and metaphors with a wide world of imagination as for the fluff on and around the beloved's cheek and the lip.

In this study, the fluff of beloved at issue in literary texts has been accentuated and the analogy and metaphor elements on this case has been ascertained. Dreams created around the fluff have been collectively presented.

Keywords: Diwan Poetry, Beloved, Beauty, Fluff.

Giriş

Klasik Türk şiiri, işlediği duygu ve konulara toplu olarak bakıldığında görülecektir ki ağırlıklı olarak aşk konusu üzerine kurulmuştur. Bu şiirde, aşka ve sevgiliye dair pek çok şey söylenmiştir. Klasik Türk edebiyatında güzelliğiyle herkesi büyüleyen, idealize edilmiş bir sevgili karşımıza çıkmaktadır. Sevgilinin değişik yönleri ve uzuvlarıyla ilgili benzetmeler

* Bartın Üniversitesi, Bartın Meslek Yüksekokulu.

yapılmıştır. Bundan dolayı şairler için bir rehber hizmeti görmek üzere, sevgilinin durumu ve fiziğiyle ilgili unsurları toplu bir şekilde gösteren eserler¹ de kaleme alınmıştır (Akün 1994, 416). Sevgili idealize edilerek araya fiziksel bir mesafe konulmuş olur. Âşığın çoğu zaman sevgili yerine onun hayali veya saçı, ayva tüyü, kaşı, beni gibi unsurlarının hayaliyle yaşaması, sevgilinin bulunduğu özel konumundan kaynaklanır. Sevgilinin ulaşılmaz olarak değerlendirilmesi onun her zaman taze ve canlı kalmasını sağlar. Âşıklar ona ulaşmaktan değil onun hayalinden bahsederek bir nevi sevgiliyi koruma altına alırlar. Ona ulaşmanın bu büyüğü bozacağını düşünürler (Gönel, 2010: 215).

Bütünden çok parça güzelliğine önem veren divan şairleri, her bir güzellik unsurunu tek başına mükemmel şekline ulaştırmaya çalışır. Divanlarda sevgilinin güzellik unsurlarına yüklenen anlamlar dolayısıyla onun genelde bir yönünü görürüz (Gönel, 2010: 215). Bu çalışmada da sevgilinin ayva tüyü üzerine yapılmış olan benzetme ve hayaller gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Ayva tüyünü ifade etmek için şiirlerde Arapça 'hat' kelimesi kullanılmıştır. Hat kelime olarak; çizgi, yazı, satır, hudut, güzel yazı, ferman, sıra, saf, parmağın on ikide biri olan ölçü, tüy tüs (Ahmet Vefik Paşa, 2000: 635), gençlerde yeni çıkmaya başlayan bıyık ve sakal (Şemseddin Sâmî, 2009: 583) manalarına gelir. Hat kelimesinin çok çeşitli anlamları vardır. Şairler onun bu anlam genişliğinden yararlanarak şiirlerinde tenasüp ve çağrışımlara sıklıkla başvurmuşlardır. Hat kelimesi ile sevgili söz konusu olunca daha çok ayva tüyü kastedilmiştir.

Mu'îdî, Ayva tüyü için gerçekte birdir ama iki kısımda tabir olunur. Birincisi dudağın kenarında zahir olan, ikincisi ise sevgilinin yanağında bulunan ve zülfe yakın olandır şeklinde açıklama yapıyor (Erünsal, 1998: 243). Ayva tüyü daima yanak, yüz, dudak, çene, saç ve ben gibi güzellik unsurlarıyla beraber anılır. Kelimenin yazı anlamına gelmesinden dolayı yanak bir sayfa, tüyler de bu yanak sayfasına yazılmış türlü yazılar olarak telakki edilir. Yazı ile ilgili ferman, nakş, hatt-ı hümayun, sûre, âyet, mektup gibi benzetmelere konu olur. Ayva tüyünün güzeli yeni çıkmaya başlamış olanıdır. Bundan dolayı yeniliği ve tazeliği dile getiren sebze, sebze-zâr, çemen, bahar, nev gibi kelimelerle tavsif edilmiştir. Mu'îdî ayva tüyü ile ilgili olarak; "Dudağın çevresinde koyu yeşil renkte çıkan bitki gibidir. Bu nedenle Araplar ona gelişip büyümesinden dolayı 'nebat', Fars ve Türk şairleri 'sebze' demişlerdir" diye açıklama yapıyor ve bu özellikleriyle ilgili örnekler verdikten sonra siyahlık ve yazı ile ilgili sıfatlara değiniyor (Erünsal, 1998: 34-36). Sonraki sayfalarda ele alınan örneklerde de görüleceği gibi ayva tüyü iki renkte karşımıza çıkıyor. Bu durumun nedeni onun ilk başlarda yeşil olarak belirmesi ve zaman geçtikçe de siyahlaşmasından kaynaklanmaktadır.

Ayva tüyleri güzelliği bozucu bir unsur olarak da değerlendirilir. Kir, fitne, toz veya sevgilinin yüz güzelliğini gizleyen bir perdeye benzetilir. O, âşıkların nazarında görünmez bir bela ve ahir zaman fitnesidir. Ayva tüyünün olgunlaşması sevgilinin artık sevilme çağının geçmiş olduğunu gösterir. Bundan dolayı ayva tüyünü bazen güzel bazen de çirkin bulanlar olur (Pala, 1999: 176-177).

Makalede; XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar seçilerek taranan divanlarda, ayva tüyünün şekli, konumu, rengi ve güzel kokusuyla ilgili benzetme ve mecaz unsurlarının tespit edilip ayva tüyü etrafında oluşturulan hayallerin verilmesi amaçlanmaktadır.

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: AKSOYAK, İ. Hakkı, "Manastırlı Celâl'in Hüsn-i Yûsuf Adlı Eseri", Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan (Editörler: Ayşenur KÜLAHOĞLU, Süer EKER), Ankara, 2007, s. 1-17.; ATAY, Hakan (2003), Heves-nâme'de Aşk Oyunu: Tâcî-zâde Cafer Çelebinin Özgünlük ideali, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.; ELİAÇIK, Muhittin, "Bavyera Devlet Kütüphanesi'nde Mahbubun Sıfatlarına Dair Risale Miftâhü't-Teşbih'ten Bir İntihal mi?", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, Sayı 21, Güz 2009, s. 239-280.; ERÜNSAL, İsmail E. "Mu'îdî'nin Miftâhü't-Teşbih'i", Osmanlı Araştırmaları VII-VIII (Ayrı Basım), İstanbul, 1988.; Şerafettin Râmî, Enisü'l-Uşşak (Çev. Turgut Karabey, Numan Külekçi, Habib İdris), Ankara, 1994.; ŞAFAK, Yakup, "Sürûrî'nin Bahrü'l Maârif'i ve Bu Eserdeki Teşbih ve Mecaz Unsurları", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.4, Konya, 1997, s. 217-235.; ŞAHİN, Kürşat Şamil (2009), Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç, Kaş, Kirpik, Hat, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.; ŞAHİN, Kürşat Şamil (2011), Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Âşık Üzerindeki Etkisi, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011, s. 1851-1867.

Çalışmamızda Ahmed Paşa (Tolasa, 1973), Necati Bey (Çavuşoğlu, 2001), Hayâlî Bey (Kurnaz, 1996) ve Nev'î Divanı (Sefercioğlu, 2001) üzerine yapılmış sistematik divan tahlillerindeki yöntem esas alınmıştır.

Benzetme ve mecaz unsurları alfabetik olarak sıralanmış ve örnek beyitler seçilmiştir. Sıralama yapılırken birbirleriyle bağlantılı olan unsurlar bir arada ele alınmaya çalışılmıştır. Beyitler genel bir değerlendirmeye tabi tutulurken, hayallerin ortaya çıkışında etkili olan unsurlar üzerinde durulmuştur.

Ayva Tüyü İle İlgili Teşbih ve Mecaz Unsurları

Abîr, amber, benefşe, bûy, misk (müşg, müşgîn), leylâk, nilüfer, reyhan, semen, sümbül

Güzel kokmasından dolayı ayva tüyü bu unsurlarla anılır. Müşg, abîr, amber gibi kelimelerle münasebetinde siyahlık da düşünölmüştür. Ayva tüyü latiftir ve güzel kokar.

Misk; bir cins erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan hoş kokulu siyah bir maddedir. Nâfe-i Hutun de denir. Misk ahularının daha çok Doğu Türkistan ve Çin yörelerinde bulunması sebebiyle Hıta, Hoten, Çin gibi kelimelerle anılır. Kokusu ve siyah olması da göz önünde bulundurularak şiirlerde sıkça kullanılmıştır (Onay, 2007: 380).

O hâl-i müşg-feşân ol hat-ı abîr-efşân

O la'l lebler o dendân o gevher-i nâ-yâb

Nev'î G. 23/4²

Sevgilinin ayva tüyleri bir gül bahçesini andırır. Bu bahçede her türlü çiçek bulunur.

Gülzâr-ı hatt-ı dilberi seyr eyle ey gönöl

Reyhân deste deste biter gül demed demed

Hecrî, G. 19/6

Bâkî, senin kırmızı dudacağının kenarında bulunan misk kokulu hattına, Kevser ırmağından beslenen sümbül bile kıyaslanamaz diyerek hem sevgiliyi hem de diğer vasıflarını övmüştür:

Hat-ı müşgîn-i leb-i la'lüne mânend olmaz

Bulsa ger perveriş-i çeşme-i Kevser sümbül

Bâkî, K. 24/40

Yanak su olarak değerlendirildiğinde ayva tüyleri bu yanakta beliren nilüferlere teşbih olunur.

Müdâvâ-yı dil-i mecrûha bür'ü's-sa'adır el-hak

Zülâl-i la'l-i hatt-âverdi nilüfer midir bilmem

Nedîm, G. 87/ 3

Ayva tüyleri güzel koktuğu için semen, nesrin, reyhan gibi çiçeklere benzetilir. Bu isimler kullanılırken sadece koku yönü değil yazı ve renk ile ilgili de pek çok çağrışımlar yapılmıştır.

Yüz, cennet olarak tasavvur edildiğinde ayva tüyü de reyhana benzetilir. Reyhan kokulu ot ve bir yazı çeşidi olarak sıkça ayva tüyü ile birlikte ele alınır (Tarlan, 2001: 142).

² Metin içinde kullanılan kısaltmalar şu şekildedir: G.: Gazel, K.: kaside, Kt.: kıta, Msmt.: musammat, Tcb.: terci bend, s.: sayfa

Cân gûbar eyledi reyhân hat-ı reyhânın için
Ol muhakkakdı ki nesrîn ü semendir kokusu

Şeyhî, G. 186/4

Reyhan; fesleğen denilen güzel kokulu bir bitkidir. Reyhânî ise bir yazı çeşididir. Muhakkak adlı yazının küçüğüdür. XV. Asra kadar Kur'an-ı Kerim yazmak için kullanılmış daha sonra Kur'an hep nesihle yazılmıştır. Reyhânî besmele için tercih edilen yazı türlerindedir (Onay, 2007: 325). Reyhan kelimesi bitki ve yazı çeşidi anlamını çağrıştıracak şekilde şiirlerde kullanılır.

Hatûn reyhân-ı cennetdür yeşermiş Kevser üstinde
Ya rahmetden bir âyetdür yazılmış bedr-iken aya

Ahmedî, G. 556/3

Ayva tüyü ile ilgili yapılan benzetme ve çağrışımların en fazla yazı ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Yazdı hatt gül-varak-ı rûyuna saf saf sünbül
Oldu nazm-ı güle tahmîs-i mutarraf sünbül

Şeyh Gâlib, G. 196/1

Afet, bela (görünmez bela, cünd-i bela) bî-dâd, câdû, efsûn (fusun), fettan, fitne (fitne-i ahir zaman, râh-ı zühûr-ı fitne)

Âşık üzerindeki etkisi ve güzelliği ayva tüyelerinin bu tür benzetmelerle vasıflandırılmasında önemlidir. Ayva tüyelerinin rengi ve çokluğu sebebiyle kesret oluşu, fitne, bela, afet, fettan gibi unsurların kesretle ilgisini de çağrıştıracak şekilde şiirlerde kullanılmıştır. Ayva tüyleri âşığa verdiği sıkıntı sebebiyle âşığın başının belasıdır, onların hepsi birer bela askeridir. (Sefercioğlu, 2001: 196). Ayva tüyleri âşığa yaklaşmakta olan bir bela dalgasına da benzetilir. Bâkî, sevgilisine yanağını bir kere öpmek nasip olmadı hemen ayva tüylerin bin bela ile çıktı diye yakınıyor:

Bir kere bûsen alımaduk hattun irmedin
Âhır müyesser oldı hele bin belâyile

Bâkî, G. 465/7

Âşık için sevgili daima adaletsiz davranır. Bu adaletsizliğe onun bütün uzuvları eşlik eder ve bundan dolayı da adaletsiz, acımasız gibi sıfatlarla anılır. Ayva tüyleri efsunludur ve herkesi büyüler kendine bağlar. Sonradan çıktığı için âhir zaman fitnesi olarak değerlendirilir. O, âşıқта ve âşıklar arasında sürekli kargaşaya sebep olur.

Fitne daha çok kıyametle ilgili olarak kullanılır. Âhir zamanda (Devr-i Kamer) birçok karışıklık çıkacağı ve fitneler kopacağı bilinmektedir. Şairlere göre bu karışıklığın nedeni sevgilidir (Pala, 1999: 144).

Fitneler kaynadup ey dost n'ider hâl ü hatun
Gönül almaga ruhun eylediği âl yiter

Bâkî, G. 151/2

Ayva tüyleri küçük olduğu için fark etmek zordur, bundan dolayı âşıklara görünmez bir bela olur.

Hatt-ı ruhun ki dahı hicâb-ı hafâdadur
'Aşk ehlinün efendi görünmez belâsıdur

Bâkî, G. 80/3

Âşıklar üzerindeki etkisi ve büyücülük özelliğinden dolayı ayva tüyleri cadı, büyücü ve nefsun gibi benzetmelere konu olmuştur. Divan Edebiyatında sevgilinin gözü, gamzesi, beni, saç ve ayva tüyleri cadı olarak nitelendirilmiştir. Caduların kötülük, zulüm, kan dökme özelliği de vardır (Pala, 1999: 77). Güzelin yüzü su olarak düşünülduğünde su üzerinde duran bir cadıya benzer, yine sevgilinin yanağı bir ateşe teşbih edildiğinde buradaki ayva tüyleri ateşte yanmadığı için efsunludur. Sevgili âşıkları cezbeder, onları büyüler.

Kaşî câdû gözi sâhir hat u hâli fitne

Leşker-i şîve ile aldı gönül kışverini

Nev'î, G. 249/4

Aşk meşakkatli bir yoldur ve ayva tüyleri de görüntüsü dolayısıyla âşık için bela ve fitne dolu yol olarak değerlendirilir.

Belki dilberler kalur cümle hat-âver olmadan

Ol kadar râh-ı zühûr-ı fitne bulur insidâd

Nef'î, K. 26/41

Akşam (gece, Şam, şam-ı zulmet, şeb) bûm-ı şeb, dûde, kahve, kara (siyah), sevâd, tîre-rûz,

Ayva tüyelerinin bu kelimelerle vasıflandırılması renk münasebetiyledir. Yanağın gündüz olarak ele alınması ayva tüyelerinin bir tezat unsuru yaratarak akşam, şeb, gece vb. kelimelerle anılmasını sağlamıştır. (Sefercioğlu, 2001: 197).

Hattı yaklaştı niçün urmaz dil-i uşşâka dâğ

Geldi akşam erdi yakmaz dahi ol meh çerağ

Nef'î, G. 60/2

Ayva tüyelerinin gece baykuşuna benzetilmesi renk ve âşıkta meydana getirdiği durum dolayısıyladır. Baykuşun harabeleri mesken tutması ile âşıkların gönülleri arasında hep bir ilgi kurulur.

Cân ile Nedîmâ ruhunun mültehebidir

Kâfir hatı beyt-i dilimin bûm-ı şebidir

Nedîm, Thms. 10/1

Rengi ve dudakla olan ilişkisinden dolayı kahveye benzetilmiştir. Kahve içildiği zaman nasıl ki dudağın çevresinde tortusu kalırsa dudak çevresinde bulunan ayva tüyü de bu durumu andırır. Sevgilinin dudağı bir şeker olduğu için kahvenin orada olması kadar doğal bir şey olamaz. Kahve ve şeker bir aradadır.

Ol benefşi hat gelir evvelde la'l-i dil-bere

Kahve der-peydir bezmde âdetâ gül-şekkere

Nedîm, G. 132/1

Yer isimlerinin tevriyeli biçimde ve öne çıkan özelliklerini çağrıştıracak şekilde sıkça kullanıldığını biliyoruz. Rum, Şam, Karaman, Çin, Habeş, Hıta, Hindu, Tatar gibi isimlere şiirlerde çok rastlanır. Bunlardan Rum kelimesi daha çok beyazlığı ifade etmesinden dolayı yanak ile yüz için ve Şam, Habeş, Hindu gibi siyahlığı ifade eden isimlerle bir tezat oluşturacak şekilde kullanılır.

Hatt-ı müşkînüle Rûm u Şâm-ı teshîr etmege

Hutbe-i hüsnün tapundan özge bir sultanı yok

Âhî, G. 47/5

Eskiden Anadolu'ya Rum, Anadolululara da Rumî denilirdi. Bu bölgede yaşayan insanlar beyaz ve güzel oldukları için şiirlerde Habeş, Zenci, Hindu gibi kelimelerle tezat sanatı yapılırdı (Pala, 1999: 333). Bugün bir kısmı Afganistan bir kısmı da Rusya sınırları içerisinde kalan Bedahşân ise bir yakut cinsi olan la'l taşının bu bölgede bulunması dolayısıyla edebiyatımızda sıkça anılır. Özellikle sevgilinin dudağını temsil eder (Pala, 1999: 61).

Mülk-i Osmânî hatun geldi Karamân itdi

Yaşımın la'lleri Rumî Bedehşân itdi

Sun'î, G. 182/1

Arı, mar, mûr, karga, şebdîz, şeh-per, tûtî (papağan)

Sevgilinin bal olan dudaklarının kenarındaki ayva tüyleri şekere gelmiş arılar gibidir.

Hattını gördü gönül didüm ana ayb degül

Âdet oldur ki aru kandayise bala durur

Kadı Burhaneddin, G. 510/6

Ayva tüyü yüzü koruyan yılan olarak ele alınır. Özellikle ayva tüyü üzerine yatmış olan saçlar, menekşeler arasında uzanan yılan gibidir. Yılanların değerli hazineleri koruduğuna inanılır. Sevgilinin yüzü bir hazinedir ve bu hazinenin bekçileri de ben ile ayva tüyleridir.

Künc-i cihân içinde çü gencînedir yüzün

Saklar tılsım olup anı bes mûr u mâr hat

Şeyhî, G. 88/4

Şekil ve renk yönüyle karıncaya benzetilir. Dudak bir şeker veya gül suyu olarak anıldığında, dudağın etrafındaki ayva tüyleri de şekere veya gül suyuna toplanmış karıncalara benzetilir. Bu tarz kullanımların olduğu yerde mûr ile birlikte genellikle Süleyman peygamber de anılır.

Hat gelmeye görsün leb-i cânân edemez bahs

Bir mûr ile gâhîce Süleymân edemez bahs

Şeyh Gâlib, G. 28/1

Ayva tüylerinin renk yönünden kargaya benzetildiği görülür. Kargaya benzeyen ayva tüyleri buğday vb. tanesini andıran benlere gelmiştir. Bu durum âşık için dayanılmaz bir haldir ve kendini döve döve una çevirir. Şiirlerde bunun gibi çeşitli hayallere konu olmuştur.

Dâne-i hâlün edelden zâğ-ı hattun pâyimâl

Döge döge kendümi bu gussadan un eyledüm

Hayâlî, G. 46/2

Sevgili güzellik meclisinin her zaman en ön safında yer alır. Güzellikte hiç kimse ona yetişemez. Sevgilinin ayva tüyleri hemen çıkması ve güzellik bakımından Hüsrev'in meşhur atı Şebdîz'e benzetilir. Şebdîz kelimesi "gece renkli, karayağz at" (Devellioğlu: 1998: 981) anlamlarını da çağrıştıracak şekilde şiirlerde kullanılmıştır.

Vasf-ı şebdîz-i hatun arsa-i hüsnünde tamâm

Yazamaz her ne kadar sür'at iderse kâtib

Nev'î, G. 17/3 (Sefercioğlu, 2001: 192)

Sevgilinin zülfü ve taze ayva tüyleri Cebrail'in kanadına benzetilir.

Zühredür alnuñ nigârâ kaşlaruñ kavs-i kuzeh

Hatt-ı sebzüñ zülfüñ ile Cebra'ülün şeh-peri

Nesîmî, G. 455/2

Sevgilinin yüzü ve yanağının aynaya, dudağının şekere benzetilmesi münasebetiyle ayva tüyleri de papağan olarak tasavvur edilir. Bu tarz benzetmelerde papağanın konuşmaya alıştırılırken ayna kullanılması veya aynanın karşısında konuşması, onun şekerle beslenmesi gibi münasebetlerde düşünülmüştür. Bazen yeni çıkan ayva tüyleri ile papağanın rengi arasında da ilgi kurulur.

Nebât-ı la'l-i şîrîninde hatt-ı sebz-i cânâne

Sanasın perr-i tûtüdü ki düşmüş şekeristâna

Nev'î, G. 415/1 (Sefercioğlu, 2001: 195)

Asker, Tatar, yeniçeri, yüz bin şey, ye'cuc

Ayva tüyelerinin bu tür unsurlarla münasebeti çok olması ve âşıklar için ulaşılmasına bağlıdır. Yüzdeki ben etrafında bulunan ayva tüyleri beni koruyan bir koruyucu gibi de hayal edilir. Ayva tüyelerinin yanak ülkesini istila etmiş askerler olarak sıkça ele alındığı görülür. Yanağın su olmasından dolayı bazen de suda boğulan firavun askerlerine benzetilir. Kimi zaman da ayva tüyleri güzellik ülkesi padişahının askerleridir. Asker olan ayva tüyleri güzellik meydanına at sürer.

Hâl u hat milket-i Rûm üstine leşger çekti

Virdiler kâkül-i müşğînine ser-dârlığı

Bâkî, G. 495/4

Sevgilinin bir tane ayva tüyü bile binlerce âşığı etkilemeye ve korkutmaya yeter.

Dil gâretine tâze hatın çekti leşkeri

Sındırdı bin gönüllü safın bir yeniçeri

Fuzûlî, G. 297 /1

Tatarlar kavgacılığıyla bilinir ve bu özelliklerinden dolayı şiirde sıkça anılırlar. Kelime mecazen "zalim, gaddar, merhametsiz" anlamlarına da gelir. Aynı zamanda miskin, Tatar diyarında elde edilmesi ve Anadolu'ya oradan getirilmesini de düşündürecek şekilde şiirlerde kullanılmıştır (Pala, 1999: 385).

Lokman gelse dahı şifâ-sâz olur degül

Ol denlü yâre açdı gönülde Tatâr-ı hat

Fevzî, G. 80/2 (Doğramacı, 2007: 90)

Ayva tüyleri âşıklar arasında fitne çıkarmasından dolayı Ye'cuc ve Me'cuc'e benzetilmiştir.

Hurûc etdi belâlar 'âşîka takdîr-i Rabbânî

Hat-ı ye'cüc-i haddün fitne-i âhur zamân etmiş

Beyanî, G. 388/4

Güzellik ve gönül ülke olarak değerlendirildiğinde ayva tüyü, kalabalık ve fitne çıkaran unsurlarla tasavvur olunur. Ye'cuc ile Me'cuc Yafes'in soyundan gelen iki kabiledir. Bu iki

kabilenin kıyamete yakın zaman dünyayı fitne ve fesada vereceklerine inanılır. Zülkarneyn peygamberin; bu iki kavmin fitne çıkardıkları iki dağ arasındaki bölgeyi kapatıp onları hapsetmesi Kur'an'da anlatılmaktadır. Rivayete göre bunlar kısa boylu, kulakları yere kadar uzanan, garip sözlü ve anlayışları kıt çirkin yaratıkları (Pala, 1999:416).

Ayet, besmele, Cibrîl-i Emin, dua, ferman (hatt-ı hümâyun), fetvâ, harf, hâtem, hâşiye, hüccet, hüsn-i hat, kader-nâme, kara yazı, karınca duası, katip, Mantiku't tayr, mektup, menşur, mısra-ı berceste, nesh, nüsha-i can, rumuz, sure (Fatiha Suresi, Kevser Suresi vb.) sümbül kasidesi, şârih

Yanak bir sayfa olarak tasavvur edildiğinde ayva tüyleri bu sayfaya yazılmış ayetler ve sureler olarak sıkça anılmıştır. Bu tür benzetmelerde *hat* kelimesinin yazı anlamını ihtiva etmesi de önemlidir. Yazı anlamına da uygun olarak "yazmak, karalamak, kitap açmak" gibi kelimelerle tevriyeli ve tenasüplü kullanımlara çokça rastlanır. Gubarî, reyhan, sülüs, nesh gibi yazı çeşitlerini ve hat sanatının önemli isimlerinden Yakût-ı Musta'simî gibi şahsiyetleri hatırlatacak şekilde ifade edildiği görülür (Çavuşoğlu, 1971:157). Ayva tüyleri ayet olarak tasavvur edildiğinde yüz Mushaf, kaşlar unvan, kirpikler de zeyl için yazılan i'raba benzetilir (Kurnaz, 1996:275). Dîvan şâirlerimizin bu benzetmelere çok başvurmalarının sebebi yüzün üzerine yazı yazılacak bir unsur olarak hayal edilmesindedir. Yüz; beyazlığı, düzgünlüğü ve bundan dolayı da iki yanağın defter veya kitabın sayfası olarak düşünülmesi bu tarz benzetmelerin kaynağını teşkil eder (Sefercioğlu, 2009: 27).

Ol ka'be-i cânız ki varır secdeye uşşâk

Âyât-ı hatın kim okunur mahfilimizde

Nâilî, G. 324/2

Sevgilinin yanak sayfasında bulunan ayva tüyü bir besmeledir. Yüz Mushaf olarak değerlendirildiğinde, ayva tüyleri besmele veya ayet isimleriyle anılır.

Yüzi Mushaf hattı Bismillâh hâli noktadur

Sözi Rahmânî'r-râhîm mecmû-ı Kur'ân gösterür

Nesîmî, G. 43/3

Ayva tüyü ya cennet bahçesinden bir bitki ya da kutsal kitaptan bir ayettir.

Hat mıdur gird-i rûhunda sebze-i cennet midür

Yâ cemâlün mushafında âyet-i rahmet midür

Ş. Yahya, G. 128/1

Ayva tüyelerinin yazdığı, kastettiği veya söylediği her şey bir ayet gibi kesin hüküm taşır. Hüccet; senet, vesika, delil anlamlarına gelir (Devellioğlu, 1998: 388). Sevgilinin ayva tüyleri de sevgilinin güzelliğini ispat eden ve güzellik iddiasında bulunanlara karşı sevgilinin güzelliğinin bir delilidir (Sefercioğlu, 2001: 192).

Nice hüccetler ki tahrîr eyledi hattun velî

Muhkem-idi neshi demedi cemâlün âyetin

Ahmedî, G. 505/4

Zamanla güzellerin yüzünde ayva tüyleri belirir. Fevzî, bu olayı Cebrail'in güzellik İncil'i üzerine Kur'an getirmesi şeklinde betimler. Nasıl Kur'an geldiğinde İncil'in hükmü ortadan kalkmışsa, ayva tüyü de yüze geldiğinde yüz güzelliğinin tanımı değişir. Artık güzelliğin tavsifi ayva tüyleri göz önüne alınarak yapılacaktır (Doğramacı, 2007: 88). Ayva tüyü dört büyük kitap Kur'an, Tevrat, İncil ve Zebur'la anılır.

Fevzî Cibrîl-i zamân rûyına kim hat getirür

Hükm-i İncîl-i hüsun neshine Kur'ân getürür

Fevzî, 43. G/3 (Doğramacı, 2007: 88)

Kutsal bir yazı olduğu için onun her mecliste ve her durumda okunması uygun değildir.

Gelme ey hatt-ı siyeh la'liyle ben hoş-hâl iken

Nâ-mülâyimdür bilürsin meclis-i meyde kitâb

Şeyhülislam Yahya, G. 21/3

Yanaktaki ayva tüyleri gubar ve üzerine düşmüş olan saç da reyhan olarak değerlendirilir. Sanki gubarî üstüne reyhanî yazı vardır. Hem yazı anlamlarını hem de şekil ve koku yönlerini çağrıştıracak biçimde kullanılmıştır.

Hattında kim ol zülf-i perişân yazılıpdır

Guyâ ki gubâr üstüne reyhân yazılıpdır

Necati Beg, G.101/1

Cebrâil, Peygamberlere emir ve vahye vâsita olan ve dört büyük melekten biridir. Ayva tüyelerinin yazıyla münasebeti nedeniyle bu tür bir benzetme yapılmıştır. Onun bir haber iletmediği vurgulanmıştır. Ayva tüyü, kurtuluşa ermek için gönderilmiş bir yazıdır.

Hey aceb büt-i kâfirde bu lutf-ı Yezdân

Hatı Cibrîl-i Emîn çeşmi füsûn-sâz Mesîh

Şeyh Gâlib, G. 33/2

Sevgili, ayva tüyleri gelince yani gençliğe erişip güzelleşince güzellik kitabını açar ve âşıklarını imtihan eder. Onun için en güzel kitap, yazı ve dua ayva tüyüdür. Nasıl ki güzel yazıyla yazılmış olan "hüsn-i hat" insanları cezbeder onlara zevk verirse sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri de âşık için aynı duygulara sebep olur (Sefercioğlu, 2001: 192). Ayva tüyleri bir dua olarak telakki edilir. Bundan dolayı bazı beyitlerde ayet ve dua isimlerine telmihte bulunulduğu görülür.

Değil gird-i lebinde hattı ol İsâ-demin güyâ

Du'â-yı Hızrı bir mercândan fincâne yazmışlar

Nef'î, G. 30/2

Renk ve şekil benzerliğinden de hareketle bereket ve bolluk kaynağı gibi Karınca duası olarak değerlendirilir. Karınca duası muska şeklinde hazırlanıp dükkânlara asılır ve bu sayede müşterilerin karınca gibi dükkâna üşüştüğüne inanılır (Onay, 2007: 276).

Zann etme hat sahîfe-i rûyunda ol mehin

Cem'iyet'i kulûba karınca du'âsıdır

Şeyh Gâlib, G. 78/2

Tasavvufta ayva tüyü kesrettir. Yüz ise vahdet olarak ele alınır. Kesret vahdeti kuşatmış bir durumda karşımıza çıkar. Kesret olmadan vahdete ulaşamaz. Her şey zıttı ile mevcuttur. Sevgilinin yanakları bazen Mushaf'a benzetilir. Mushaf'ı toplayan ve bir araya getiren Hazret-i Osman'dır. Onun lakabı Zinnureyn (iki nur)'dir. Yüzde de iki yanak vardır, yani iki nurdur. Ayva tüyelerinin sevgilinin yanağındaki görünüşü, bu tip tasavvufî anlamlara gelecek şekilde sıklıkla kullanılır (Tarlan, 2001: 362-363).

Hattını hoş şerh ider iki ruhun ey alnı nûr

Sanki Yûsuf sûresin 'Osman-ı Zin-nûreyn okur

Sun'î, G. 65/1

Sevgili, padişah olarak değerlendirildiğinde ayva tüyleri onun fermanı olur. Kimi zaman da bir fetva ya da yazıların altına basılan mühür olarak karşımıza çıkar.

Gamze-i cellâdın etdi âşıkın kârın tamâm

Ey şeh-i bidâd hattın dahı fermân almada

Nedîm, G. 136/3

Küfrüne fetvâ verirken vesmenin hatt-ı siyâh

İ'tikâdına hâlel verdin bu gîsûlarla sen

Şeyh Gâlib, G. 246/4

Ayva tüyleri âşıklar için onların durumunu açıklayan bir belgedir. Kimi zaman da bir ayetin açıklayıcısıdır.

Yazarken hâşiye âyât-ı hüsnünden hat-ı müşgîn

Komışsun noktasın hâlünden agzunda kemân itmiş

Âşık Çelebî, G.112/2

Bazı şeylerin gizli işareti, açıklayıcısı veya yazıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ey hat seninle hüsn-i rûh-ı leb güşâdedir

Sen şârih-i kitâb-ı Gül ü Mül müsün nesin

Nâilî, G. 74/5

Âşığın başına bela olduğu için kara yazı olarak nitelendirilir ve bu durumun değişmesi de imkânsızdır. O, âşığın kaderini belirleyen ve âşığın kaderinin nasıl olacağını anlatan bir kader-nâmedir.

Kara yazıymış başıma hattın

Ne tagyîr ola çün ceffe'l-kalemdir

Şeyhî, G. 33/6

Ol kader-nâme ki mûr-i hatnın mazmûnu

Neye kim zâhir olur hükm-i Süleymân eyler

Fuzûlî, K. 32/27

Ayva tüyleri, âşıklara aynı zamanda hayatlarının sonlarına geldiklerine dair bir ipucu da verir. Onlar için bir ölüm fermanıdır.

Hattun görünce didi budur nâme-i ecel

Sanma Behiştî'yi güzelüm anlamaz sevâd

Behiştî, G. 76/5

Ayva tüyleri Çin ve Hoten'den haber taşıyan, âşıklara sevgiliden haber ileten, yanak sayfasına yazılmış bir mektuptur. O, âşıklar için kutlu bir özelliğe sahiptir.

Aşk ehline tâ nüshâ-i hatt-ı ruh-ı dilber

Mektûb-ı huçeste rakam-ı mihr ü vefâdır

Nef'î, K. 34/52

Sevgilinin yüzü "Divan" olarak değerlendirildiğinde yüzdeki güzellik unsurları bu divanı meydana getiren tür ve şekiller olarak ele alınır. Bundan dolayı da en güzel mısra sevgilinin ayva tüyüdür.

Hat-ı leb dîvân-ı hüsne mısra'-ı bercestedir

Anda gûyâ kim dehânın ma'ni-i ser-bestedir

Nedîm, G. 40/1

Şeyh Gâlib, ayva tüylerini sümbül kelimesiyle olan münasebetinden de hareketle sümbül kasidesine benzetir:

Hat sanmanız ruhundaki yazmış debîr-i sun'

Bir al kâğıd üstüne sünbül kasîdesin

Şeyh Gâlib, G. 196/1

Ayva tüyleri meşhur mesnevi, hikâye ve eserlerle birlikte anılır.

Hatt u hâlûñ mantıku't-tayr oldı ehl-i vahdete

Kuş dilin sen tercemân itmek dilersen itmegil

Nesîmî, G. 228/3

Bahar, çemen, giyeh (giyâh), gülberg-hîz, meyve, nebat, Hızır

Ayva tüyünün bu unsurlarla vasıflandırılmasında tazelik ve yeşillik ağır basar. Yüz, bir bahçe olarak düşünülürse bahar geldiği zaman bu bahçe yeşerir. Ayva tüyünün çıkması baharın geldiğini müjdelir. Bu, âşık için aynı zamanda bayramdır. Sevgilinin yanağı güle veya dudağı kırmızı bir goncaya benzetildiğinde ayva tüyü de bu gül ve goncanın yaprağı veya dikenini olur. Şiirlerde çene çukuru, dudak ve yanağın yeşilliklerle çevrilmiş bir gül olarak hayal edilmesi sıkça yapılan anlatımlardandır. Şekil yönünden sevgilinin yanağında veya dudağının kenarında biten bitki olarak değerlendirilir.

Âlem âşufte bahâr-ı hat-ı dildâr latîf

Sünbül-i turra mutarrâ gül-i ruhsâr latîf

Nâilî, G. 191/1

Bahar geldiği zaman nasıl ortalık yeşerir ve canlanırsa sevgilinin de ayva tüylerinin belirmesi onun bahar çağına erdiğini gösterir. Sevgili zaten baştan başa bir bahar mevsimini andırır. Bâkî, sevgilinin çehresini güle, göğsünü semene, gözünü nergise, ayva tüylerini çemene, ağzını goncaya, saçlarını da sümbüle benzeterek adeta bir çiçek bahçesini anlatmıştır:

Çihre gül sîne semen çeşm-i mükehhal nergis

Hat çemen gonca dehen ca'd-ı mu'anber sünbül

Bâkî, K. 24/4

Gül bahçesini andıran sevgilinin yüzünde bulunan ayva tüylerinin bazen değersiz ot yaprakları ve çalı çırpı olarak tasavvur edildiği de olur. Ayva tüylerinin kısa ve cılız görünümü bu tür benzetmelerin yapılmasında etkilidir.

Ayva tüylerinin ot ve değişik bitkiler olarak değerlendirilmesi şekil, renk ve tazelik bakımındandır. Yanak bir bahçe olunca bu bahçede yetişen bitki ve otlar da ayva tüyü olur. Bitkilerin suyu sevmesi gibi ayva tüyleri de sevgilinin su gibi taze, berrak yanağında veya dudağının kenarında çıkar.

Nebât-ı hatt u kand-i la'l-i nâbun düşmez agzından

Biraz gûş eylesen tûtî-yi şeker-hâyı söyletsen

Bâkî, G. 264/5

Ayva tüyleri ile meyveler arasında da bir ilişki kurulmuştur. Özellikle Őeftali ile üzerinde bulunan tüyleri nedeniyle anılmıştır.

Őeft- l sı gelince hat alınmaz ol g l n

Vakti g z r eylese m ve bah lanur

Kâtip-zâde Sakıb, G. 187/5

Yanak, dudak ve çene çevresinde bulunan ayva tüyleri Hızır ile birlikte anılır. Denizde yardıma ihtiya cı olanların imdadına yetiŐtiĐine inanılan Hızır'ın l gat anlamı yeşillik tazelik demektir. Bundan dolayı ayva tüyleri, Hızır, İlyas, İskender ve ab-ı hayat ile birlikte sıklıkla anılır (Pala, 1999: 183-184). Dudak, ab-ı hayattır ve görünmez; ancak dudağın etrafındaki hat "zulumat" orada  b-ı hayat olduğunu gösterir (Tarlan, 2001: 555). Saçları zulumat ülkesine benzeyen sevgilinin ayva tüyü ise Hızır'dır. Dudağın ab-ı hayat olarak ele alınması, dudak etrafındaki ayva tüyelerinin de bu su ile yetişen "sebz" olarak tasavvur edilmesini sağlamıştır. Dudak k  kt r, yoktur ve sırdır. Kırmızı renktedir. Alev nasıl ki dumanından belli olursa dudak da çevresindeki tüylerden belli olur. Hat yeşil, Hızır da yeŐildir. Dudak da ab-ı hayattır. Hızır, ruh, hayat ve dudak sırdırlar. Hattın belirlediği dudak tasavvufta fen fill htir. Fen fill ha eren bek bill ha eriŐir, yani ab-ı hayat içmiş gibi ölümsüzlüğe ulaŐır. Hay li, sevgilinin ayva tüyelerinin Hızır gibi yardım için geldiğini söylüyor:

Hattın erdi Hızır-veş  b-ı iz rında bana

L cerem İly s-ı vaktin ayağı dery dadır

Hay li, 82.G/2

Halk arasında Hızır'ın yeşil elbiselerle su üzerinde dolaŐtıĐı ve sıkıntıya düŐenlerin imdadına yetiŐtiĐine inanılır. Sevgilinin yüzü su olduğunda ayva tüyleri de bu su üzerinde yürüyen Hızır olarak tasavvur olunur.

Kand mi la'l n vey hud  eŐme-i âb-ı hay t

Hızır mı hattun vey hud  b üstinde neb t

Emrî, G. 60/1

Suyu andıran sevgilinin yanağının üzerinde duran ayva tüyleri Hızır'ın su üstüne serdiği seccadeye benzemektedir.

S fi ink r idemez hüsnün ker m tına kim

Hızır gibi suya salmıŐdur hatun secc deyi

Revânî, G. 448/4

Ayva tüyelerinin kesildik e yeniden çıkmasının nedeni onun ab-ı hayat i mesindedir.

Her ne denli baŐını kessen yine bulur hay t

 b-ı hay t i di la'l nden meger ey y r hat

Vusul , G. 91/3

Bed , dil- r , dil- Ő b, dil-d r, dil-sitân, gülşen-i hayat, h r, kayd-ı hayat, müstezâd-ı işve, Şirinlik

Hem yazı hem de belagat terimlerini çağrıştıracak Şekilde ayva tüyleri bed  kelimesiyle zikredilir. Aynı zamanda kelimenin; eŐi ve benzeri olmayan, m kemmell bir Őeyi icat eden, yeni, garip, eŐsiz, görülüp iŐitilmemiŐ (Devellioğlu, 1998: 77) anlamlarını da düşündürecek Şekilde Şiirlerde kullanılır.

Bed ' hatuŐı göreli hiç ma'n  y ni

Bulunmadı kim anuñ 'özrine beyâna girür

Kadı Burhaneddin, G. 873/4

Güzelliğinden ve âşıklar üzerindeki etkisinden dolayı ayva tüyleri gönül alan, gönlü süsleyen, gönlü kapan, gönle asılan, gönül çeken gibi kelimelerle anılmıştır.

Gönül sayd etmeden kalsa aceb mi bîm-i kahriyle

Gerek zülf-i dil-âvîz ü gerek hatt-ı dilârâdır

Nef'î, K. 48/23

Âlem âşufte bahâr-ı hat-ı dildâr latîf

Sünbül-i turra mutârra gül-i ruhsâr latîf

Nâilî, G. 191/1

Sevgilinin ayva tüyleri estetik ve şirin bulunur. Çünkü şeker ve baldan daha tatlı olan dudağın yanındadır.

Nûşin lebinde hattımı kim görse Bâkıyâ

Şîrînlîk yazıldı sanur şekker üstine

Bâkî, G. 428/5

Cennet bahçesini andıran yanakta bulunan ayva tüyleri hurilere benzer.

Boyuñ Tûbâ tudaguñ âb-ı hayvân

Ruhuñdur cennet-i 'adn ü hatuñ hûr

Nesîmî, G. 65/6

Buhur, dūd, buhar

Bahûr veya buhûr, ödağacı, misk, lâden gibi maddelerden meydana gelen ve yakıldığında güzel kokan "ot, tütsü, günlük" demektir (Devellioğlu 1998, 67). Sevgilinin yanağının ateş olarak nitelendirilmesi bu benzetmede önemlidir. Bu tasavvurda renk faktörü de düşünülmüştür. Buhurdanlıklara hoş kokulu maddelerin konulması ve güzel kokmasından dolayı da ele alınır. Âşıkların ahlarının dumanı da göğe yükselir, o sevgilinin hayaliyle yanıp tutuşmaktadır.

Ruhun âteş hat u hâlün bahûr-ı misk ü ãanberdür

Ham-ı zülf-i siyâhun halka halka dūd-ı micmerdür

Bâkî, G. 50/1

Ayva tüyleri ile duman arasındaki ilişki renk ve şekil benzerliği ve âşıkta meydana getirdiği durum yönüyledir. Âşıkların yanan gönüllerinin dumanı göğe yükselir. Sevgilinin yanağı da ateş olarak değerlendirilir. Âşık, sevgiliye kavuşamamanın yarattığı elemden dolayı daima yanıp tutuşur ve bu durum sevgiliye ait unsurlarda duman ve bulutla ilgili pek çok benzetme yapılmasını sağlar.

Hat-ı ruhsâr-ı âteşnâkidür giryân idüp çeşmüm

Mukarrerdür olur yaş akmaga gözden duhân bâ'is

Mânî, G. 6/4

O, ayva tüyü değil âşıkların yanan yüreklerinin dumanıdır. Kim bilir hangi âşık yanıp tutuşmaktadır.

Nâr-ı ruhında zâhir olan hat degül durur

Kim bile kankı eâşıkınun dūd-ı âhıdur

Revanî, G. 108/2

Kara tüyler kırmızı ve parlak yanak üzerindedir. Böylece kara ve kırmızı renkle parlaklık bir arada bulunur. Âşıkların âhu da kara ve kıvılcımlıdır, âh göklere kadar yükselir. Âhun dumanı gündüz her yanı karartır. Gece karanlığını ise kıvılcımları aydınlatır.

Sunup o şu'le-i ruhsâra dūd-ı hat görünür

Gönüller âteş-i gamdan kebâb oluncaya dek

Şeyh Gâlib, G. 173/ 6

Cellât

Ayva tüylerinin cellat olarak değerlendirilmesi âşıқта uyandırdığı durum yönüyledir. Sevgilinin çoğu zaman bir cellat hüviyetinde görüldüğü sıkça başvurulan benzetmelerdendir.

Hat-siyah îmân u ebrû kâtil ü müjgân belâ

Her bün-i mûyunda bir cellâd mihmândır senin

Şeyh Gâlib, G. 183/3

Cevher, elmas, firûze, rûşen, tâb, yakut, zümrüt, zîbâ, zîver,

Farsça gevher diye de kullanılan cevher; Kendi başına bulunan, değişmeyen, daima bir yüklem konusu olup kendisi yüklem olmayan öz varlık anlamında mantık, felsefe ve kelâm terimidir. İslâm Ortaçağı'nda değerli taşlar yanında madenler ve mineralleri ifade etmek için de kullanılmıştır (Kutluer, 1996: 450). Ayva tüylerinin cevher olarak değerlendirilmesi şekil ve renk benzerliği münasebetiyledir. Kelime anlamı olarak cevher; öz, maya, değerli taş manasına gelir. Eskiden yapılan kılıçların demirlerinde görülen siyah ve beyaz dalgalı benekler, çizgiler için de bu kelime kullanılır (Devellioğlu, 1998: 137). Ayva tüyleri çok parlak ve göz kamaştırıcıdır. Nasıl ki güneş vurduğu zaman zerrecikler çok daha belirginleşirse, sevgilinin güneşi andıran yanağı da ayva tüylerini belirginleştirir.

Aks eden mir'ât-ı ruhsâra o hatt-ı sebz-reng

Cevher-i şemşîr-i ebrûdur desem bî-câ mıdır

Şeyh Gâlib, G. 99/3

Firuze (pirûze), Nişabur'da çıkarılan açık mavi renkli bir mücevherdir. Genellikle süs eşyası yapımında kullanılır (Pala, 1999: 144). Sevgilinin yüzünü saran ayva tüyleri firuzeden yapılmış bir halhala benzetilmiştir.

Hat degül mâh-ı 'izârın hâle-veş devr eyleyen

Murg-ı hüsn ayagına firûzeden halhâldür

Emrî, G. 103/4

Işık vurduğu zaman ayva tüyleri rengârenk olur ve ortalığı bir ışık huzmesi kaplar. Bundan dolayı da parlak, ışık saçan, aydınlatan gibi kelimelerle tavsif olunur.

Safha-i âyîne içre hatt-ı rûşenveş olur

Sînenin esrârı zâhir dîde-i itkânına

Nedîm, K. 21/65

Zümrüt, kıymetli yeşil bir taştır. Rengi ve parlaklığı dolayısıyla ayva tüyüyle birlikte anılır. Zümrüdün toz haline getirilerek hastalıklarda kullanılması dolayısıyla da ilgi kurulur (Pala, 1999: 428).

Hatt-ı sebz olmuş bedîd ol gerden-i kâfûrdan

Ey aceb çıkmış zümürürd ma'den-i billûrdan

Nedîm, G. 107/1

Elmas, madenler içinde en sert yapıda olanıdır. Camı kesebilen tek madendir. Sert ve kesici olması nedeniyle gamze, kirpik, kaş gibi unsurlarla sıkça anılır. Eskiden ölmek isteyenler elmas kırıntıları içerlermiş ve işkence yaparken yaraların üzerine acıyı artırsın diye elmas dökerlermiş. Elmas kırıntıları kolay erimediği için yaraya elmas tozu eklemek acıda devamlılığı ve aşıkta sebatı temsil eder. Şiirlerde daha çok değerli bir maden olarak ele alınır ve âşıkların yaralarına serpilir (Pala, 1999: 126).

Eyleyüp gird-i zekândan hattını dil-ber terâş

Eyledi elmâsdan gûyâ ki bir sâgar terâş

Arpaemîni-zâde, G. 59/1

Ayva tüyleri yanak sayfasının bir süsüdür. O, aynı zamanda benleri de süsler ve korur.

Hâlî pinhân etdi hat çıkdı yüze

Hâl-i rûyunda dahı *zîbâ* mı *hat*

Enderunlu Vâsıf, G. 63/6

Dâm, der-kemîn, düşman, havâric, rehzen, sayyad

Ayva tüyleri, âşık için bir tuzak olduğu için bu tür kelimelerle anılmıştır. Gönül bir kuş olarak değerlendirildiğinde ayva tüyleri de bu kuşu çeken yeme benzetilir. Kuş, bu yeme yaklaştığında saçların tuzağına düşer.

Sayyâd-ı cân-şikâr idi bin dâm ile hatın

Nâbûd iken kemîn-i ademde nişân-ı merg

Nâilî, G. 206/3

Sevgilinin ayva tüyleri o kadar güzeldir ki gören herkes hayran hayran bakar ve gönlünü kaptırır.

Hattun seyr eyleyüp zülfünde kaldı çeşm-i hûbânun

Çemenzâr-ı Hoten'de dâma düşdi sanki âhûlar

Kamî, G. 64/4

Ayva tüyleri küçük olduğundan görülmesi zor olur. Bu durumu şairler pusuya yatmış olarak değerlendirir. O, âşıkların gönlünü çalan ya da sevgilinin bir güzellik ülkesi olan yüzünün haydudur.

Der-kemîndir sipeh-i hat sakın ey zülf-i dırâz

Reh-zeni hâr olanın dâmeni ber-çîde gerek

Nedîm, G. 57 /5

Ayva tüyleri sevgilinin güzelliğini yok ettiği zaman âşık için bir düşmandır. Sevgilinin ışığının âşiğe ulaşmasını engeller.

Hûrşîde niçün târ-ı şu'â'ın remed eyler

Ger hatt-ı ruhun düşmen-i nezzâre değilse

Şeyh Gâlib, G. 291/5

Ayva tüyleri sanki sevgilinin biberi andıran beninden yanak üzerine ufalanmış toz parçaları ve  şıkları avlamak için bir yemdir.

Hat degüldür f l l-i h lin Nig r idüp gubâr

Sayd içun Emrî'yi sa mışdur g l-i ruhs rına

Emrî, G. 433/7

Sevgilinin yüzünü istila etmesi ve  şıkta meydana getirdiği haller nedeniyle asi ve zorba olarak değerlendirilir:

Geçirdi t ğ-i nazardan havâric-i hattı

Mis l-i vak'a-i Sıff n Haydar-i nigehein

şeyh Gâlib, G. 179/5

Ebr, güneş tutulması, hâle (daire), kelef, perde, perde-p ş, sâye (zıll), semm r, sütür

Ayva tüylerinin bulut olarak değerlendirilmesi şekil ve renk yönüyledir. Onun yüzü örten bir bulut olarak anılması sıkça ifade edilir.

şeb-i zülfün nih n eyle ruhun r şen neh r olsun

Gider *ebr-i hatun* yüzden cemâlün nev-bah r olsun

Bâkî, G. 352/1

Sevgilinin yüzünde yavaş yavaş belirmeye başlayan ayva tüyleri, rengi ve yavaş yavaş oluşması nedeni ile güneş tutulması olayına teşbih edilmiştir. Yüzün güneş olarak ele alınması yüz üzerinde zamanla ve yavaş yavaş oluşan ayva tüylerinin de güneşi gölgeleyen bir unsur gibi değerlendirilmesini sağlamıştır.

 hre-i  fit b-veş k'ola muk rin-i k s f

Safha-i mihr-i r yına gelmede ceste ceste hat

Feh m-i Kad m 148.G/3

şekil ve renk benzerliğinden dolayı ay ve güneşin etrafındaki parlak daireye benzetilir. Bu benzetmede yanağın ve yüzün ay ya da güneş olarak tel kki edilmesi önemlidir.

Aks-i f r ğu dehre yine lem'a t bdır

M h-ı ruhun hatınla siyeh-hâle olsa da

Nedîm, G. 144/3

Ayva tüylerinin yanak sağfasını veya beni  vreleyen unsur olarak telakki edildiği görülür.

Hattın ki çekti hâtem-i y kuta d 'ire

Bir m rdur ki m hr-i S leym na kasd eder

şeyh , G. 44/2

şekil ve renk yönüyle yüzdeki benek olarak değerlendirilir. Sevgilinin yüzü bir ay olduğunda ben ve ayva tüyü de ayın üzerindeki beneklere benzer.

P r-n r iken güneş bigi cirminde h sn n n

Bedr ayda kelefleyin etmiş kar r hat

şeyh , G. 88/2

Ayva tüyü, saç veya kirpiklerin gölgesi olarak da nitelendirilir. Nef'î, âşıkların gözlerinde görünen kirpiklerinin gölgesi değil, senin ayva tüylerinin resmidir diyor:

Değildir gözlerinde sâye-i müjgânı uşşâkın
Hatın resmîn beyâz-ı dide-i gîryâna yazmışlar
Nef'î, G.29/3

Sevgilinin yüzünde ayva tüylerinin belirmesi aynayı perdeyle kapatmak gibi adet olan bir şeydir. Eskiden aynaların tozlanmasını önlemek için üstü kapatılırdı. Çelik, gümüş veya tunçtan yapılan aynalar rutubet nedeniyle paslanırdı. Bundan dolayı da şiirlerde kalp, jeng, ayine gibi kelimeler türlü çağrışımlarla kullanılmıştır (Onay, 2007: 76).

Âyine üstüne perde çekilir âdettir
N'ola Meşhûrî gelirse ruh-ı dildârına hat
Meşhûrî, G. 67/5

Yanağı kapatan örtü olarak değerlendirilmesinden dolayı perdeye benzetilir. Yüz Kâbe'dir, saç ve ayva tüyleri ise onun siyah örtüsüdür. Güzelliğin sofrası olarak tasavvuru, ayva tüylerinin, görenlerin gözü kalmaması için bu sofrayı örten bir perde olarak düşünülmesine de sebep olmuştur (Sefercioğlu, 2001: 201).

Kim der o vech-i pâke hat-âverde olmasın
Âmed-şud-ı nigâha hemân perde olmasın
Nâilî, G. 268/1

Yanağı koruması ve gölgelemesi bakımından saçların gölgesi olarak tasavvur edilir.
Değil hatt-ı mu'anber sâye-i zülf-i siyâhıdır
Değil ebrû-yı pür-çîn gamzenin perr-i külâhıdır
Nef'î, G. 31/1

Şekil, renk münasebeti ve yanağı kaplayan unsur olarak ele alınmasından bir kürke benzetilir.

Gelmiş hat-ı siyâh ruhuna âh ey gönül
Semmûr hoş yakışmış o gül-penbe atlese
Nedîm, G. 131/2

Freng, Habeş, (abd-i Habeş) kâfir (küfr), Zengibâr

Ayva tüyünün kâfir, küfr gibi unsurlarla münasebeti renk ve âşığa yaptığı eziyet dolayısıyla. Ayva tüyü ile bu unsurlar arasındaki ilgi yüzün görünmesine engel olmasındandır. Ayva tüyü nasıl ki yüzün görünmesini engellerse küfr olan unsurlar da Hakkın yüzünü görmeyi engeller. Bu durum saç için de geçerlidir. Ayva tüyleri Kur'an yazısı olarak değerlendirildiğinde, zülfün bunu kapatması kâfirliğe delalet eder (Sefercioğlu, 2001: 157). Arapçadaki anlamı bir şeyin üstünü örtmek olan küfr sözcüğünün diğer bir anlamı da karanlıktır. Klasik Türk şiirinde ayva tüyü küfr, yüz iman olarak kesret-vahdet ikileminde değerlendirilmiştir. Âşık çoğu zaman kesrete bağlanıp kalır ve vahdete ulaşamaz.

Lâ'lin etrâfında hattından gönül iymen değil
İ'timâd olmaz yeni imâna gelmiş kâfere
Fuzûlî, G. 255/3

Âşık, ayva tüyünden dolayı sevgilinin dudağı ve yanağına erişemez. Bundan dolayı kâfirlik ediyor diye nitelendirilmiştir.

Çıkdı hatun leblerün devrinde kâfirlik ider
'Âdet oldur şîre vaktinde ider kâfir hurûc

Hamdullah Hamdi, G. 98/2

Yüz Kâbe'ye benzetildiği için Kâbe'yi yıkan veya onun güzelliğini bozan unsurlar olarak da tasavvur olunur.

Kiblem hatundan irür âhir hüsnüne zevâl
Dirler esâs-ı Ka'beyi âhir Habeş yıkar

Hasan Ziyâ'î, G. 124/4

Renk bakımından ayva tüylerinin Habeşli bir köleye, askere benzetildiği görülür. Hindistan ve Habeş gibi ülkelerle anılmasında siyahlık ve kalabalık olma ön plana çıkar. Bâkî, sevgilinin yanağındaki amber saçan ayva tüylerini adı reyhan olan Habeşli bir köleye benzetir:

Ruhsarûna hatt-ı 'anber-efşân
'Âbd-i Habeşidûr adı reyhân

Bâkî. 375 G/3

Ülke veya bölge isimlerinin, bunların önemli özelliklerini de çağrıştıracak şekilde güzellik unsurlarıyla anıldığı görülür.

Çokdan giderdi Çîne yahud Zengibâra dek
Zabt etmeseydi hâtır-ı müştâkı zülf ü hat

Nedîm, G. 55/10

Gerd, gubâr, hurde, jeng, toz, zerre

Gubârî, çıplak gözle okunamayacak kadar küçük bir yazı çeşididir. Arapça "toz" manasındaki gubâr kelimesinden türetilen ve "toz gibi" anlamına gelen gubârî, her çeşit hattın çok ince yazılanıdır (Alparslan, 1996: 167). Ayva tüyleri de görünmesi zor olduğundan hem kelime anlamı olarak hem de şekil itibarıyla gubâr ve gubârî diye zikredilmiştir. Yine beyitlerde yazı ilgisinden dolayı rikâ', nesîh gibi hat sanatını çağrıştıracak biçimde kullanılır. Hiç kimse sevgilinin ayva tüyleri kadar ince ve küçük yazamaz.

Yanağın temizlik ve duruluk bakımından su olarak değerlendirilmesinden dolayı, üzerindeki ayva tüyleri de şekil ve renk bakımından toza benzetilmiştir. Aynı zamanda sevgilinin yüz güzelliğini örten unsur olarak da toza benzetilir (Sefercioğlu, 2001: 194). Sevgilinin yanağı veya âşığın gönlü aynaya benzetildiğinde ayva tüyleri de ufak şekilden dolayı toza benzer.

Gâfilim sırr-ı leb-i cân perverinden tâ hatın
Kondurupdur gerd mir'ât-i âgâhıma

Fuzûlî, G. 242/6

Âşığın gönlünün ayna oluşu, aynanın toz tuttuğu zaman özelliğini kaybetmesi, bulanıklaşması ayva tüylerinin toz olarak tasavvuruna sebep olur.

Kimi zaman sevgilinin o güzel kokulu ayva tüyünü görmek zordur ama tozuna erişmek bile âşık için büyük bir başarıdır. Şiirlerde bunun gibi anlam oyunları yapılarak çokça dile getirilmiştir.

Kim çeker yasını ey dil o kemân- ebrûnun
Kim görür ya tozını ol hat-ı 'anber-bûnun

Bâkî, G. 283/1

Dudak gibi etrafındaki ayva tüyleri de sırdır. Bundan dolayı ayva tüyleri esrar, gubar gibi kelimelerle zengin çağrışımlar uyandıracak şekilde kullanılmıştır. Esrar gibi sarhoşluk veren maddelerin hokka içinde muhafaza edilmesi, dudağın da hokkaya teşbihi ayva tüyelerinin esrara tasavvur edilmesini sağlamıştır.

Ayva tüyleri âşıklar üzerinde de esrar içmiş gibi sarhoşluk ve şaşkınlık uyandırır. Âşıklar sevgilinin ayva tüyelerini görünce mest olur:

Hatt-ı dil-berden gubâr ermiş durur mir'âtuma
Ol sebebendür ki âyînemde gerdüm var benüm
Âhî, G. 70/5

Nasıl ki güneşin vurmasıyla toz zerrecikleri daha belirginleşirse ayva tüyleri de yanak güneşinin vurmasıyla belirginleşen ve parlayan küçük zerrelere benzer.

Bâkî 'izâr-ı yârda hat sanma görinen
Zerrâtdur ki mihr-i Münîr itdi âşikâr
Bâkî, G. 111/5

Hâr, nîş, nîş-i zenbûr

Şekil olarak ayva tüyleri küçük birer diken olarak değerlendirilir. Yanak bir gül, ayva tüyleri de bu gülün dikenleridir.

Der-kemîndir sipeh-i hat sakın ey zülf-i dırâz
Reh-zeni hâr olanın dâmeni ber-çîde gerek
Nedîm, G. 57/5

Şekli ve can yakıcı olması yönünden ayva tüyü iğneye de benzetilir. Her şeyin bir zorluğu olduğu gibi sevgilinin dudağına ve yanağına erişmenin de bazı meşakkatlerine katlanmak gerekir.

Gird-i levinde zâhir olan nev-demîde hatt
Nûşun nihayetinde olan nîşi gösterir
Nâilî, G. 88/5

Kir

Sevgilinin yüzünün güzelliğini bozan bir unsur olarak bazen kir ve leke gibi kelimelerle nitelendirilmiştir.

Hat degüldür görinen âb-ı 'izârında velî
Bî-vefâlık o mehûn kir getürüpdür yüzine
Bâkî, G. 463/2

Kûteh, tıfl, kûdek-i mektep

Ufak ve kısa olmalarından dolayı ayva tüyelerinin küçük bir çocuğa benzetildiği görülür. Küçük olmasına rağmen bırakmış olduğu etki çok büyüktür.

Ne kûteh şeydir eyâ şâm-ı hat kim geçmeden dahu
Zuhûr etmekde her revzende yüz bin şey pey-ender-pey
Şeyh Gâlib, G. 327/4

Küçük olması nedeniyle o diğer unsurların yanında daha henüz bir çocuktur. O, zülf ve gamze gibi unsurlardan ders almaktadır.

Verir sitem sebâkın tıfl-ı hattına zülfün

Koma ol içi karanı bu levh-i sâde ile

Fuzûlî, G. 248/2

Fitne konusunda en usta olan gamzedir ve ben ile ayva tüyü onun yanında küçük bir öğrencidir.

Ol fitne-fenin gamze-i sehhâdır üstâd

Hâl ü hat ana kûdek-i mekteb görünür hep

Şeyh Gâlib, G. 23/4

Nakş

Şekil yönüyle yanağa ve yüze işlenmiş bir nakıştır o. Ayva tüyleri sevgilinin yanağının nakşını olarak ele alınır.

Nakş-ı hatunla yazıludur safha-i derûn

Odlara yakma yazug efendi günâhdur

Bâkî, G. 61/2

Nev, nev-demîde, nev-hîz, hub u ter, resîde

Tazeliğinden ve sonradan belirmesinden dolayı nitelendirilir. Yeni olması tercih edilir. Ayva tüyleri sevgilinin yaşı ile ilgili ipucu da verir ve sevgili şiirlerde genç ve güzel olarak ele alınır.³ Ayva tüyleri henüz çıkmamışsa bu durum sevgilinin çok küçük olduğunun göstergesidir. Ayva tüyleri çikâlı çok olmuşsa sevgilinin yaşı ilerlemiştir. Şairler için sevgilinin en güzeli genelde ayva tüyleri yeni çıkmış olandır.

Tarâvet-i ruhun artırdı Nâ'îlî hat-ı nev

Cihâna velvele saldı o rûy u mû tâze

Nâîlî, G. 353/6

Ayva tüylerinin yeni çıkmış olması şairler tarafından en çok bahsedilen bir konudur.

Hat-ı nev-hîzüm ile didi ne dirsın ruhuma

Didüm ol rû da güzel hat-ı semen-bû da güzel

Bâkî, G. 313/2

Perîşân, pîçtâb-ı mevc, müşevveş, pür-şûr

Şekli ve âşıkta meydana getirdiği durum yönüyle karışık, dalga dalga gibi benzetmeler yapılır.

Bâğ-ı Behişt oldu çün zulmet-i şebden emîn

Safha-i ruhsârda hatt-ı perîşân galat

Şeyh Gâlib, G. 149/6

Âşıkta uyandırdığı durum ve şekli yönünden karışık olarak değerlendirilir. O, âşıklar arasında karışıklık çıkarır ve âşıkların gönüllerini perişan eder. Yine yanak su veya denize benzetildiğinde ayva tüyleri de dalga olarak nitelendirilir.

Âlem müzeyyen idi vü bî-cemâl-i dost

Hattı gibi müşevveş ü zülfü gibi harâb

³ Sevgilinin yaşı ile ilgili yapılan benzetmeler için bkz. Tuğluk, 2010: 541–558.

Şeyhî, K. 12/6

Rıdvân

Sevgilinin yüzü cennete benzetilirse, yüz üzerinde bulunan ayva tüyleri de Rıdvân olarak telakki edilir:

İy yüzi cennet hatı rızvân dudagı selsebil
Lâ-mekân bedr ü hilâlidür gözüñle kaşuñuz

Nesîmî, G. 183/3

Rîş

Rîş; kıl, tüy, sakal ve yara, yaralı anlamlarına gelir (Devellioğlu, 1998: 894). Bazen şairlerin sevgilinin ayva tüylerini sakal gibi düşündükleri görülür. Ayva tüyleri genelde latiftir ve gönül alıcı bir özellik taşır. Sakal olarak düşünüldüğünde güzelliği bozan bir unsur olur ve istenmez. Ayva tüyünün güzeli yeni bitmiş olanıdır ve 14-15 yaşı ifade eder (Pala, 1999: 176).

Hat-ı ruhsâruna teşbîh idüp ey şûh senün
Bâğda gonca biraz rîşîne güldi çemenün

Bâkî, G. 248/1

Saf

Şekli ve sayfaya satır satır yazılmış yazıları andırmasından dolayı saf saf dizilmiş olarak değerlendirilir.

Yazdı hatt gül-varak-ı rûyuna saf saf sünbül
Oldu nazm-ı güle tahmîs-i mutarraf sünbül

Şeyh Gâlib, G. 196/1

Tohm- ı Firdevs

Şekil yönüyle ayva tüyleri yanağa serpilmiş tohumlar olarak değerlendirilir. O, cennet bahçesine ekilmiş bir tohumdur.

Tohm-ı Firdevs ekmiş ol ruhsâra Rıdvân-ı rızâ
Her şikenci turraya bir bâğ-ı dil-cû koymuş ad

Şeyh Gâlib, G. 40/4

Sonuç

Ayva tüyü ile ilgili teşbih ve mecazların tazelik, siyahlık ve yazı ile ilgili vasıflar noktasında yoğunlaştığı görülmektedir. Ayva tüyü, çok değişik yönleriyle ele alınmıştır. Onun yeni ve taze olması en fazla istenen özelliğidir. Ayva tüyü, sevgili için bir güzellik unsuru olarak değerlendirilmesinin yanı sıra, bazen güzelliği bozucu olarak da ele alınmıştır. Fakat bu tür kullanımlar azdır. Çoğunlukla sevgilinin aslî güzellik unsuru olarak değerlendirilen ayva tüyleri az da olsa kir, leke ve istenmeyen bir unsur gibi de düşünülmüştür.

Sevgilinin ayva tüyelerinin belirmesi onun sevilme çağının geldiğini gösterir ve bu yüzden taze ve yeni olması istenir. Ayva tüyleri koyulaşır ve siyahlaşır bu durum sevgilinin yaşlandığına ve sevilme çağının geçtiğine delalet eder.

Ayva tüyüne ait benzetme ve mecaz unsurlarında siyah ve yeşil olmak üzere iki renk görülmektedir. Siyahlık daha çok yazı ve yazıya ait benzetmelerin, yeşillik ise bitkilere ait benzetmelerin ağırlığını teşkil eder.

Şiirlerde ayva tüyü ile ilgili hayal, benzetme ve mecaz unsurlarının anlatımında yanak, dudak, ben ve saçın da etkili olduğu görülmektedir. Ayva tüyünün yanak, dudak ve çene

etrafında bulunması dolayısıyla özellikle yanak ve dudak sıkça anılır. Yanak sayfa veya kitaba benzetilirse ayva tüyleri buraya yazılmış olan değişik türdeki yazılar olur. Yüz bir bahçe olarak düşünüldüğünde ayva tüyleri bu bahçedeki türlü bitkilere benzetilir. Yanak suya benzetilirse ayva tüyleri Hızır, toz veya değişik bitkilerle anılır. Yanak ateş olursa ayva tüyü buhar, duman vb. ile anılır. Yanak ve yüz cennete benzetilirse ayva tüyü burada bulunan meyve, çiçek veya hurilerdir. Yanak ay ve güneşe teşbih edilirse ayva tüyü hale, bulut, benek vb. olur. Saç veya kirpiklerin gölgesine benzetilir. Yüz aynaya teşbih edilirse ayva tüyü perde, toz vb. unsurlarla anılır. Yüz Kâbe'ye, ayva tüyü Kâbe'nin örtüsüne benzetilir. Yüzün ve yanağın görünmesine engel olduğu için kâfir, perde vb. olarak nitelendirilir.

Ayva tüyünün şekli ve konumuyla ilgili arı, asker, cellât, Cibril-i Emin, dâm, der-kemîn, dil-ârâ, dil-âşûb, dil-dâr, dil-sitân, düşman, gülşen-i hayat, hâr, havâric, hub u ter, hûrî, kayd-ı hayat, kuteh, mar, müstezâd-ı işve, müşevveş, nakş, nev (nev-demîde, nev-hîz vb.), nîş (nîş-i zenbûr), mektep çocuğu, perîşân, pîçtâb-ı mevc, pür-şûr, rehzen, resîde, Rıdvân, rîş, saf saf, sayyad, şirinlik, şeh-per, Tatar, tıfl, tûtî, ye'cuc ile me'cuc, yeniçeri, yüz bin şey; ayva tüyünün şekil ve rengiyle ilgili ayet, besmele, bedî, bî-dâd, cevher, dua, ebr, efsun, elmas, ferman, fettan, fetva, firuze, fitne, gubar (gerd, toz, jeng) güneş tutulması, hâle, harf, haşiye, hurde, hüccet, hüsn-i hat, kara yazı, karınca duası, kader-nâme, katip, kelef, Mantıku't-tayr, mektup, menşur, mısra-ı berceste, mur, nesh, nüsha-i can, perde, rumuz, rûşen, semmur, sure (Fatıha Suresi, Kevser Suresi vb.) sümübül kasidesi, sûtur, şârih, tohm-ı Firdevs, yakut, zerre, zîbâ, zîver, zümrüt, gibi teşbih ve mecaz unsurları kullanılmıştır.

Ayva tüyünün rengiyle ilgili akşam (gece, Şam, şeb), bahar, bûm-ı şeb, aşûb, bela, dûde, fitne, Freng, Habeş (abd-i Habeş), Hızır, kâfir (küfr), kahve, kara (siyah), karga, meyve, sevâd, tîre-rûz, saye (zıll, gölge), şebdîz, tûtî, Zengibar; renk, şekil ve konumuyla ilgili afet, benefşe, buhar, cadı, çemen, dūd (duman), giyeh (ot), gülberg-hîz, kir, leke, nebat teşbih ve mecaz unsurları arasındadır.

Ayva tüyünün kokusuyla ilgili teşbih ve mecazlar arasında abîr, amber, bahûr, buy, leylak, nâfe; ayva tüyünün kokusu ve rengiyle ilgili teşbih ve mecazlar arasında müşğ (misk); ayva tüyünün kokusu, şekli, rengi ve konumu ile ilgili teşbih ve mecaz unsurları arasında nilüfer, reyhan, sümübül, semen, nesrin, ûd bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi ayva tüyünün şekli, rengi, kokusu, konumu ve etkisiyle ilgili benzetme ve mecazların oluşumunda dinî ve tasavvufî unsurlar, doğa olayları, tabiat, gökyüzü, coğrafi bölgeler, insan, hayvan ve bitkiler, gıda maddeleri çeşitli yönleri ve özellikleriyle kullanılmakta; oldukça geniş bir hayal dünyasıyla şiirlerde ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehçe-i Osmanî*, (Haz. Recep Toparlı), Ankara: TDK. Yay.
- AKDOĞAN, Yaşar, *Ahmedî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- AKKUŞ, Metin (1993). *Nef'i Divânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (2007). "Manastırlı Celâl'in Hüsn-i Yûsuf Adlı Eseri", *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan*, (Ed. Aysenur KÜLAHOĞLU, Süer EKER), Ankara, s. 1-17.
- AKYÜZ, Kenan vd. (2000). *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- ALPARSLAN, Ali (1996). "Gubarî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XIV, s. 167.
- ATAY, Hakan (2003). *Heves-nâme'de Aşk Oyunu: Tâcî-zâde Cafer Çelebinin Özgünlük İdeali*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AVŞAR, Ziya, *Revânî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- AYAN, Hüseyin (2002). *Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni, I-II*, Ankara: TDK Yay.
- AYDEMİR, Yaşar, *Behîştî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- AYDEMİR, Yaşar-ÇELTİK, Halil, *Meşhûrî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- BAŞPINAR, Fatih, *Beyânî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1971). *Necâti Bey Divânı'nın Tahlîli*, İstanbul: MEB. Yay.
- DEMİREL, Şener, *Mânî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2002). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DOĞRAMACI, Nilgün (2007). *Fevzî Divanı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- ELİAÇIK, Muhittin (2009). "Bavyera Devlet Kütüphanesi'nde Mahbubun Sıfatlarına Dair Risale Miftâhu't-Teşbih'ten Bir İntihal mi?", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 21, Güz 2009, s. 239–280.
- ERGİN, Muharrem (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- ERÜNSAL, İsmail E. (1988). "Mu'idi'nin Miftâhu't-Teşbih'i", *İstanbul, Osmanlı Araştırmaları VII-VIII* (Ayrı Basım).
- FELEK, Özgen (2007). *Fehm-i Kadim Divânı'nın Tahlili*, Doktora Tezi, Elaziğ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖNEL, Hüseyin (2010). "Divan Şiirinde Sevgiliye Dair", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3 Summer.
- GÜREL, Rahşan (2008). *Enderunlu Vâsıf Divânı*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- GÜRGENDERELİ, Müberra, *Mostarlı Hasan Ziyâ'i Divanı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- İPEKTEN, Haluk (1990). *Nâ'ili Divânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- İSEN, Mustafa - KURNAZ, Cemâl (1990). *Şeyhi Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- KAÇALIN, Mustafa S., *Âhi Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- KALKIŞIM, Muhsin (1994). *Şeyh Gâlib Divânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- KARAKÖSE, Saadet, *Nev'î-zâde Atâyî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- KAVRUK, Hasan, *Şeyhülislam Yahyâ Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- KILIÇ, Filiz, *Âşık Çelebi Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- KIRBIYIK, Mehmed, *Kâtip-zâde Sâkib Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- KURNAZ, Cemal (1996). *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul: MEB. Yay.
- KUTLAR, Fatma Sabiha, *Arpaemînzâde Mustafa Sâmî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- KUTLUER, İlhan (1996). "Cevher", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. VII, s. 450–455.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994). *Bâki Divânı* (Tenkitli Basım), Ankara: TDK. Yay.
- MACİT, Muhsin (1997). *Nedim Divânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Mütercim Asım Efendi (2000). *Burhân-ı Kati*, (Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs), Ankara: TDK. Yay.
- ONAN, Necmettin Halil (1989). *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul: MEB. Yay.
- ONAY, Ahmet Talât (2007). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi.
- ÖZYILDIRIM, Ali E., *Hamdullah Hamdî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- PALA, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yay.
- SARAÇ, M. A. Yekta, *Emrî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat (2001). *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Ankara: Akçağ Yay.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat, "Yazı ve Yazı İle İlgili Unsurların Divan Şiirinde Kullanılışı", http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/nejat_sefercioglu_divan_siiri_Yazi.pdf (E.T. 02. 02. 2012)
- Şerafettin Râmî (1994). *Enisü'l-Uşşak*, (Çev. Turgut Karabey, Numan Külekçi, Habib İdris), Ankara: Ecdad Yay.
- Şemseddin Sâmî (1996). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağın Yay.
- ŞAFAK, Yakup (1997). "Sürûrî'nin Bahrü'l Maârif'i ve Bu Eserdeki Teşbih ve Mecaz Unsurları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4, Konya, s. 217–235.
- ŞAHİN, Kürşat Şamil (2009). *Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç, Kaş, Kırpık, Hat*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞAHİN, Kürşat Şamil (2011). "Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Âşık Üzerindeki Etkisi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/3 Summer, s. 1851–1867.
- TARLAN, Ali Nihat (2001). *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Ankara: Akçağ Yay.
- TAŞ, Hakan, *Vusûlî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- TOLASA, Harun (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ Yay.
- TUĞLUK, Halil İbrahim (2010). "Tıfl-ı Dil-beste Dilber: Divan Şiiri'nde Sevgilinin Yaşı", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3 Summer, s. 541–558.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1986). "Misk", İstanbul: Dergâh Yay., C.6, s.380.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1990). "Reyhan", İstanbul: Dergâh Yay., C.7, s.325.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1990). "Reyhani", İstanbul: Dergâh Yay., C.7, s.325.
- YAKAR, Halil İbrahim, *Gelibolulu Sun'î Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- YAZICI, Gülgün Erişen, *Edirneli Kâmî ve Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>
- ZÜLFELİ, Ömer, *Hecrî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-74909/divanlar.html>